

Метафора: лінгводидактичний аспект

Е. В. Довганюк, Я. М. Литовченко, Є. М. Брославська

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна
Corresponding author. E-mail: ella.dovhaniuk@karazin.ua, <http://orcid.org/0000-0002-7646-3015>

Paper received 30.08.21; Accepted for publication 16.08.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-257IX75-05>

Анотація. Дана стаття присвячена вивченню питання викладання метафори студентам вузів. У роботі проаналізовані основні наукові дослідження, присвячені проблемі змісту метафори, визначено сутність і зміст терміну «метафора» у сучасній лінгвістиці; складено методичні рекомендації для викладача щодо застосування метафори на заняттях з англійської мови та визначено особливості викладання метафори студентам мовних спеціальностей відповідно до сучасних цілей навчання іноземним мовам.

Ключові слова: викладання іноземної мови, контекст, метафора, переклад.

Проблема навчання лексикології іноземної мови розглядається в новому ключі в зв'язку з необхідністю концентрації уваги на розширенні семантичного змісту досліджуваного слова і виявлення тонких відмінностей між значеннями одного і того ж слова в різних контекстах, що становить **актуальність** нашої роботи. **Метою** роботи є узагальнення вже наявних поглядів на метафору та оптимізація способів її застосування у дидактичних цілях у курсах з лексикології та спецкурсах з когнітивної лінгвістики на **матеріалі** метафоричної концептуалізації концепту КРАСА в англійській мові. **Об'єктом** дослідження є метафора КРАСИ, а **предметом** – аспект викладання метафори в теоретичних курсах. Для досягнення поставленої мети в роботі розв'язувалися наступні **завдання**:

- 1) проаналізувати сутність і зміст терміну «метафора» у сучасній лінгвістиці;
- 2) скласти методичні рекомендації для викладача щодо застосування метафори на заняттях з англійської мови;
- 3) визначити особливості викладання метафори мов студентам мовних спеціальностей.

Теоретична значущість даної роботи полягає в тому, що нами була зроблена спроба систематизувати матеріал, що стосується викладання іноземної мови за допомогою метафори. Практична значущість полягає в створенні рекомендацій з використання метафор на заняттях з англійської мови.

Одним із засобів розвитку і збагачення семантики та функцій слів без утворення нових є метафоризація мови, вживання слів у непрямому значенні, в ролі метафор. Метафора є одним з представників класу слів з розширеним трактуванням значення, і розуміється нами як лінгвокогнітивне явище, що відноситься до універсальних гносеологічних механізмів і до області подання знань і досвіду на концептуальному і мовному рівнях. Принципи подібності, аналогії і порівняння є базовими для утворення метафори, а її домінуючою функцією є здатність характеризувати предмет або явище [6, с. 211].

Процес метафоризації мови з поширенням семантики і стилістичної функції слів – це дуже давній, історичний процес, якому присвячено чимало праць лінгвістів, літературознавців, філософів, психологів, однак проблема метафоризації залишається надзвичайно складною, адже йдеться про процеси мислення, в яких породжується знання про світ. Метафоризація

– це не лише вживання одного слова замість іншого, вона утворює новий зміст, який з'являється внаслідок дії складних когнітивних механізмів [9]. Внаслідок цього, багато слів сучасної мови набули різноманітного значення. Слід зазначити, що вчені й досі не дійшли згоди щодо єдиної теорії метафор.

Наприклад, О.О. Потєбня підкреслював важливість метафори в мові, стверджуючи, що метафора – це «необхідний прийом, який зведе складне на просте і чинить таке складне *maniable*, тобто таким, що їм можна оперувати» [2, с. 206]. Сучасна дослідниця О. О. Селіванова відзначає, що «метафора найпродуктивніший креативний засіб збагачення мови, вияв мовної економії, семіотична закономірність, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, схожою з нею в якомусь відношенні» [4, с. 97].

Зазначимо, що використання метафор та доречний їхній переклад викликають певні труднощі у студентів, оскільки в цьому випадку потрібно надати слову інше, образне значення. Оскільки в метафорах інколи є прихований підтекст, який важко виявити та зрозуміти, особливо на початковому етапі вивчення іноземної мови, роль викладача в цьому процесі дуже стає дуже важливою: він має пояснити значення цієї метафори і привчити студента вживати її у відповідному контексті.

Говорячи про завдання, що постають перед викладачем під час роботи з метафорами, слід зазначити наступне:

1. надати студентам основи теорії метафори та доцільність використання метафор в повсякденному житті;
2. навчити студентів знаходити метафори в тексті. Слід зазначити, що якщо студенти вміють виявляти метафори в рідній мові, то їм легше буде знаходити їх в іноземній;
3. привчити студентів вживати метафори в мові, адже саме метафори збагачують її та допомагають студентам підвищити рівень мови, яка вивчається. Тож доцільним для викладача постає поповнення словників студентів метафорами і залучування метафор на своїх заняттях.

Для створення ефективної стратегії навчання слід вибрати певний підхід до трактування метафори. Найпродуктивнішою з цієї точки зору нами вбачається поняття метафори, введене ще Аристотелем, коли

вона розглядається як «скорочене образне порівняння», що діє стосовно до класу об'єктів, а не до окремих представників цього класу. Причому підставою для вживання слова в переносному значенні є деяка постійна (інваріантна), але досить широка, «об'ємна» властивість об'єкта [7, с. 297]. Якщо при описі загального значення слова робиться вказівка на сукупність, перелік, ряд ознак, то в інваріантному значенні визначається його значення лише щодо інших варіантів, що по суті є більш важливим: «... при визначенні інваріанта досить окреслити коло »і не вказувати, що всередині нього ... Немає такої метафори, якою б смисловою вона не була, яка не була б зрозуміла, якщо тільки не порушується зв'язок з інваріантом значення» [5, с. 158]. Отже, перший обов'язковий елемент стратегії при вивченні метафори – виділення інваріантної властивості об'єкта, або інваріанта значення.

Другим важливим аспектом в трактуванні метафори є запропонована Н.Д. Арутюновою точка зору на метафору, що з'явилася в результаті обговорення семантичних типів відхилень від норми. При цьому підходить метафора розглядається як «аномалія, що інтерпретується», свого роду семантична неправильність, що виникає «в результаті навмисного порушення закономірностей смислового з'єднання слів» [1, с. 346]. Вочевидь, розвиток даного положення виводить нас в екстралінгвістичну царину, де для розуміння природи метафори стає необхідним враховувати відображення специфіки національно-культурних реалій – «життєвого досвіду» народу – в мові. Вслід за іншим відомим лінгвістом Золтаном Кьовечешем, який стверджує, що «ми говоримо те, що відчуваємо, і ми відчуваємо те, що ми говоримо» [8, с. 191], другим обов'язковий елемент стратегії при вивченні метафори складає той факт, що «мова не просто відтворює певний досвід, вона створює його» [3, с.30].

На розповсюджене питання студентів, для чого все ж таки потрібна метафора, зазначаємо, що використовуючи метафору, людина не стільки прагне до краси своїй промові, скільки вирішує миттєве чисто прагматичне завдання – максимально ефективно донести до співрозмовника сенс свого висловлювання. Саме метафора дозволяє структурувати абстрактні поняття залучаючи конкретний фізичний досвід людини [9].

Метафори можуть зробити прозу більш насиченою, а образи більш яскравими:

The sun in the west was a drop of burning gold that slid near and nearer the sill of the world. – Lord of the Flies, William Golding

Саме тому автори дуже часто за допомогою метафор створюють незабутні образи та описують людину у надзвичайний спосіб:

Her mouth was a fountain of delight. – The Storm, Kate Chopin

Метафори допомагають "візуалізувати" ситуацію або створити відповідний певній події контекст:

He could hear Beatty's voice. 'Sit down, Montag. Watch. Delicately, like the petals of a flower. Light the first page, light the second page. Each becomes a black butterfly. Beautiful, eh?' – Fahrenheit 451, Ray Bradbury

Однак бувають випадки, коли метафора не тільки не сприяє розумінню, а навпаки, ускладнює його. То-

му тут важливо дотримуватися почуття міри, бо мовна творчість, що проявляється на рівні асоціацій, ризикує опинитися або надто суб'єктивною, напр.: *She was the apple of his eye*, або надмірно «яскравою»:

*I knew a woman, lovely in her bones,
When small birds sighed, she would sigh back at them;
Ah, when she moved, she moved more ways than one:
The shapes a bright container can contain!* I Knew a Woman, Theodore Rhoethke

Отже, дотримання норм і стереотипів, властивих мовній культурі певного народу, є неодмінною умовою успішності як процесу метафоризації значення, так і самого процесу комунікації. З цих позицій при освоєнні метафор важливу роль відіграє опора на рідну мову учнів, вірніше, на їх мовний досвід.

Що стосується російської, української та англійської мов, то метафори багато в чому схожі як за семантикою, так і за способами вживання:

Вначале он показался мне настоящим страшлищем, но потом я поняла, что у него красивая душа (И. Краева);

Your spirit is beautiful, blissful and kind (GBC);
Та пречня Марія, которой я еще недавно так любовался, Марія – друг, Марія-собеседник, Марія-спутник – “киль-хардаш”, веселый, живой ее ум, прекрасный характер, светлая любовь к жизни, милость ко всему живущему... (А. И. Куприн);

She had thought him handsome when they first met but it was his intellect and passion and caring she had fallen in love with (G. Bockoven).

Тож в процесі навчання не доводиться витратити багато зусиль, щоб домогтися перелому в свідомості учнів й вмотивувати їх використовувати метафори у мові. Більш складне завдання – навчити правильному їх вживанню в різноманітних ситуаціях спілкування.

Проаналізуємо з позиції уподібнення можливість семантичної сполучуваності елементів метафори. Якщо розглядати якесь метафоричне вираження, то між його елементами завжди існує так зване категоріальна неузгодженість: ці елементи, володіючи певними семантичними ознаками, властивими об'єктам даного класу, не можуть утворювати словосполучення, що мають сенс, при одночасному збереженні своїх вихідних значень. Так, розглянемо наступні приклади:

Every woman of beautiful form and features should cultivate a beautiful mind and heart (Benjamin Grant Jefferis, James Lawrence Nichols – 1921)

I was feasting my eyes with the charming prospect, and pondering upon my nothingness and my fate, when my reverie was interrupted by a philosophic-looking elderly man on my right.

Як ми бачимо, в метафоричних висловлюваннях *beautiful mind* та *charming prospect* можливий наступний варіант аналізу семантичної сполучуваності складових: прикметники *beautiful* та *charming* вживаються в переносному значенні, як «чистий, порядний, благочесний».

Ми вважаємо, що саме метафоризація всього словосполучення є найбільш раціональним способом засвоєння метафори. Таким чином, для трактування сутності, тобто для з'ясування змісту метафори, треба не встановлювати її точний логічний зміст, а визначити інваріант її значення – місце метафоричного зна-

чення в ряду інших варіантів значення даного слова. Це особливо важливо в тих випадках, коли перифе-

рійне (метафоричне) значення істотно відрізняється від початкового значення слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. 2-е изд., испр. Москва: Языки русской культуры, 1999. I-XV, 896 с.
2. Потебня А. А. Теоретическая поэтика. Москва: Высшая школа, 1990. 344 с.
3. Сахнюк О. С. Теорії метафори. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. Острог: НаУОА, 2019. Вип. 6(74). С. 30–33.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 711 с.
5. Степанов Ю. С. Основы языкознания. Москва: Просвещение, 1966. 271 с.
6. Хахалова С. А. Концептосфера личностной пристрастности: метафора. *Антропологическая лингвистика. Концепты. Категории*: кол. монографія. Москва: Иркутск, 2003. С. 195–229.
7. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н.Ярцева. 2-е изд. Москва: Большая Российская энциклопедия, 1998. 685 с.
8. Kovecses Z. Metaphor and Emotion: Language, Culture and Body in Human Feeling. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 242 p.
9. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. London: The University Chicago Press, 2003. 256 p.

REFERENCES

1. Arutyunova N. D. The language and the world of a man. 2-e izd., ispr. Moskva: Yazyki russkoy kulturyi, 1999. I-XV, 896 p.
2. Potebnya A. A. Theoretical poetics. Moskva: Vysshaya shkola, 1990. 344 s.
3. Sakhniuk O. S. Theories of metaphor. *Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University: Philology Series*. Ostroh: Vyd-vo NaUOA, 2019. № 6(74). P. 30–33.
4. Selivanova O. O. Modern linguistics: a terminological encyclopedia. Poltava: Dovkillia-K, 2006. – 711 p.
5. Stepanov Yu. S. Fundamentals of linguistics. Moskva: Prosvetshenie, 1966. 271 p.
6. Hahalova S. A. The concept of personal bias: a metaphor. *Anthropological linguistics. Concepts. Categories*: kol. monografiya. Moskva: Irkutsk, 2003. S. 195–229.
7. Linguistics. Big encyclopedic dictionary / Gl. red. V.N.Yartseva. 2-e izd. Moskva: Bolshaya Rossiyskaya entsiklopediya, 1998. 685 s.
8. Kovecses Z. Metaphor and Emotion: Language, Culture and Body in Human Feeling. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 242 p.
9. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. London: The University Chicago Press, 2003.

Metaphor: linguodidactic aspect

E. V. Dovahaniuk, Ya. M. Litovchenko, Ye. M. Broslavskaia

Abstract. This article is devoted to the study of teaching metaphor to university students. The paper analyzes the main scientific research on the problem of the content of metaphor, defines the essence and meaning of the term "metaphor" in modern linguistics. We also produced a set of methodical recommendations for the teacher on the use of metaphor in English classes and determined the peculiarities of teaching metaphor to language students in accordance with the modern goals of teaching foreign languages.

Keywords: context, foreign language teaching, metaphor, translation.